

Herakles

4 Jason

1. De woestijn in of de terugreis van de Argonauten

‘De terugreis van de Argo naar Griekenland is buitengewoon vanwege de complexiteit ervan en door de wijze waarop die tocht in schril contrast staat met de heenreis.’¹ De complexiteit heeft in de eerste plaats te maken met een literair gegeven. Apollonios van Rhodos schreef de meest gedetailleerde versie een halve eeuw nadat Homerus het verhaal van Odysseus had vorm gegeven. Terwijl in de ‘mythologische tijdrekening’ (een absurd begrip!) het verhaal van de Argonauten voorafging aan de omzwervingen van Odysseus. De invloed van Homerus is duidelijk en inspirerend geweest. Jason ontmoette net als Odysseus Kirke, de Skylla, de sirenen en Alkinoös en Arete, koning en koningin van de Phaeaken. Daarnaast verliep de terugreis veel chaotischer dan de heenreis. In plaats van over zee terug te reizen, gebeurde de heenreis deels over rivieren en land.

Mede dankzij de toverkunsten van Medea is het Gulden Vlies terug in Griekse handen. De huid van de ram waarmee Nephele haar tweeling probeerde te redden kon teruggebracht worden naar Thessalië. Maar de Kolchiërs gaven hun Vlies niet zomaar gewonnen. Ze zetten onmiddellijk op zee de achtervolging in. Zo dreven ze de Argonauten de monding van de Donau op. ‘De route van de Argo voerde uit de Zwarte Zee westwaarts over de Istros (Donau) naar - dat dacht men althans - het noordelijk deel van de Adriatische Zee. Zuidwaarts gedreven door wind en getij kwam het vaartuig terecht op de Noord Afrikaanse kust.’² Wanneer Aietes de Argonauten dreigde in te halen, aan de monding van de Donau, vermoordt Medea haar halfbroer, Absyrtos³, die ze had meegenomen of ontvoerd. ‘Koud van ontzetting zag ze haar vader naderen. Toen greep Hera in, zij leidde de handen van Medea. Het meisje voelde rechts een zwaard en links het hoofd van Absyrtos. Daarna was er bloed en meer bloed.’⁴ Ze sneed de jongen in stukken en gooide hem in de stroming. Dat hield de achtervolgers op, omdat Aietes zijn in stukken gesneden zoon uit zee moest vissen.

Apollonios van Rhodos geeft een andere versie van de moord. Absyrtos was de bevelhebber van het schip dat de Argonauten achterna zat. Wanneer zij hen inhaalde, dreigde een gewapend conflict. Eerst werd er onderhandeld. Medea lokte Absyrtos op een verraderlijke manier in de val, waarna Jason hem vermoordde. ‘Nadat de Kolchiërs de dood van hun gebieder ter ore was gekomen, deed men weliswaar nog pogingen de Argo en de Minyers te zoeken, overal in Kronos’ watervlakte, maar Hera hield hen van de achtervolging af door vreselijk bliksemschichten uit de ether.’⁵

Zeus was woedend omwille van de moord op Absyrtos. ‘Dat ging Zeus toch te ver. Hij zou Medea en Jason, maar vooral zijn impertinente Hera eens tonen wie er de baas was. Hij verzamelde wolken, liet de donder kraken en slingerde bliksem na bliksem naar het stuurloos geworden schip.’⁶ Hij stuurde een storm die het schip ver uit koers bracht. Het schip sprak toen een orakel: de woede van Zeus zou niet bedaren zolang Medea en Jason niet gezuiverd werden van de moord. ‘Zij zouden niet ontkomen, zo zei hun de stem, aan zwoegen op de uitgestrekte zee noch aan de pijnigende vlagen, wanneer Kirke hen niet van

¹ Richard Buxton, *Griekse mythologie*, p.112.

² Richard Buxton, id., p.112

³ “De echte naam van Medeia haar halfbroer zou Aigialeus geweest zijn, want ‘Absyrtos’, dat ‘meegevoerd’ betekent, geeft alleen maar weer wat er met zijn verminkte ledematen gebeurde nadat hij gestorven was.” (Robert Graves, id., p.315)

⁴ Imme Dros, *Griekse Mythen*, Querido, 2006, p.182

⁵ Apollonios van Rhodos, *De tocht van de Argonauten*, p.234 (zie Boek 4, 212-502)

⁶ Imme Dros, id., p. 183.

Absyrtos' bloed, genadeloos vergoten, zou reinigen.⁷ Ze trokken toen over land naar Istrië (het noordelijkste schiereiland van Kroatië), de verblijfplaats van Kirke, Medea's tante. 'Kirke, tot wie zij als smekelingen kwamen, reinigde hen, zij het met tegenzin, met het bloed van een zeug.⁸ Volgens andere bronnen weigerde Kirke Medea te zuiveren en zuiverde ze alleen de Argonauten: 'Hera leidde je handen, jij was alleen maar een werktuig. Desalniettemin is het bloedschuld. Ik kan je niet helpen. Alle Argonauten mag ik zuiveren. Jou niet.'⁹

De Argonauten zetten hun tocht verder langs de Italiaanse kusten en ontmoetten tal van wezens die ooit ook Odysseus hebben belaagd. Daarbij zorgde Hera ervoor dat de zeewinden hen goed gezind waren. 'Het schip werd door een zachte wind gestuwd.'¹⁰

Een wind die hen langs de Sirenen bracht, die 'al heel veel mensen de honingzoete thuiskomst afgenomen hadden.'¹¹ Met hun 'leliezachte stemmen'¹² zeemannen van hun schip lokten. De Sirenen waren dochters van Achelaos, de riviergod, die de macht had om in verschillende vormen te veranderen. Herakles vocht met hem om de hand van Deianeira. Orpheus redde de Argonauten uit de betoverende kracht van de stemmen van de Sirenen. De Argo 'koerste veilig langs de eilanden der Sirenen, waar de verlokkelijke melodieën van deze vogelvrouwen overstemd werden door het nog mooiere snarenspeel van Orpheus op zijn lier.'¹³

Vervolgens moest de Argo tussen de rots van Skylla en de draaikolk van Charybdis laveren, daar langs de rotsen van Planktai. Dit waren vuurspuwende rotsen: 'De vlam verhief zich ver omhoog tot boven het door vuur geblakerde gesteente, de ether was door rook beneveld, zelfs de zon met al haar stralen was niet meer te onderscheiden.'¹⁴ Hier werden ze geholpen om op koers te blijven met de hulp van Nereïden (zeenimfen) en Thetys.

Thetys is de godin van de zee, die Hera opvoedde tot zij bereid was te huwen met Zeus. Thetys is ook beschermheilige van het verzorgen van kinderen en wordt vaak vergezeld door Eileithyia, godin van de bevalling. De aanwezigheid van Theys vertelde twee dingen; enerzijds de bescherming die Jason nog steeds geniet van Hera en anderzijds de nakende zwangerschap van Medea, die nu ook aan boord van de Argo is.

⁷ Apollonios, van Rhodos, id., p.238

⁸ Robert Graves, id., p.317

⁹ Imme Dros, id., p. 185

¹⁰ Apollonios van Rhodos, id., p.251

¹¹ Apollonios van Rhodos, id.

¹² Apollonios van Rhodos, id.

¹³ Robert Graves, id., p. 321

¹⁴ Apollonios van Rhodos, id., p. 252

Gaston Bussière, De Nereïden (1902)

De Argonauten werden vreugdevol en gastvrij ontvangen door de Faeaken. Koning Alkinoös en zijn vrouw Arete ontvingen de helden uitgelaten. Maar al vlug kwam er een domper op de feestvreugde. Het Kolchisch leger, nog steeds op zoek naar het voortvluchtig paar, Medea en Jason, verscheen aan de horizon. De Kolchiërs eisten de onmiddellijke uitlevering van Medea. 'Alkinoös, de koning, trachtte strijd lust te doen bedaren, want hij wilde zonder strijd het heftig conflict van beiden regelen.'¹⁵ Medea gooide zich als smekeling om de knieën van de koningin, zwoer op haar maagdelijkheid ('Mijn meisjesgordel is nog als in vaders huis onaangeraakt en ongeschonden'¹⁶) en verklaart dat ze uit angst voor haar vader gevlucht is (ze had immers zijn regels overtreden door Jason, uit liefde, te helpen het Gulden Vlies te bemachtigen). Arete fluistert haar man een eenvoudige oplossing in het oor; als Medea nog maagd is, wordt ze uitgeleverd aan de Kolchiërs. Met andere woorden: Jason en Medea moeten trouwen want, 'als zij nog maagd is, luidt mijn uitspraak dat het meisje teruggebracht wordt naar haar vader. Deelt zij al het bed met iemand, dan zal ik haar zonder twijfel niet scheiden van haar man. Ook als zij al een kind draagt in haar schoot, sta ik haar niet af aan haar vijand.'¹⁷ Het is Hera die Arete het huwelijk als oplossing ingeeft. 'Want Hera zelf, Zeus' echtgenote, had hen hier naartoe doen komen om aan Jason roem te schenken.'¹⁸

Jason had het Gulden Vlies en was getrouwd met Medea. Eindelijk leek de terugreis vlot te verlopen. Ze varen op de Middellandse Zee 'met mooi weer langs de kust van oostelijk Sicilië.'¹⁹ Toen belandden ze plots in slecht weer; een noorderwind dreef hen 'in negen dagen tijd tot de uiterste punt van Libië; daar vloog de Argo op een reusachtige golf over de gevaarlijke rotsen die daar de kust vormen, waarna de golf terugspoelde en de boot hoog en droog achterliet.'²⁰ Zo belandde de Argos in de woestijn. 'Een woestijn zonder enig leven'²¹.

¹⁵ Apollonios van Rhodos, id., p.254

¹⁶ Apollonios van Rhodos, id.

¹⁷ Apollonios van Rhodos, id., p.260

¹⁸ Apollonios van Rhodos, id., p.261

¹⁹ Robert Graves, id., p. 321

²⁰ Robert Graves, id., p. 321

²¹ Robert Graves, id., p. 321

De Argonauten leken ten dode opgeschreven. Poseidon dwarsboomde Hera haar plannen met een tsunami. Doormiddel van mythen zoekt de mens onder andere naar verklaringen voor machtige natuurfenomenen zoals stormen en tsunami's.

Tsunami in Fukushima, Japan 2011

Twee kleinzonen van de Hellen, de oervader aller Grieken, Kretheus en Athamas, werden door twee Olympische goden met een nageslacht opgezadeld. Poseidon verwekte Pelias bij de vrouw van Kretheus. Hera gebruikte Nephele om met Athamas de tweeling Phrixos en Helle te verwekken. De haat van Athamas' geliefde vrouw Ino dreigde de tweeling te vernietigen. Nephele redde Phrixos met een Ram die zij van de Olympische goden kreeg. De vacht van deze ram is het Gulden Vlies. Pelias verdrong zijn halfbroer Jason van de troon. Jason kreeg die troon pas terug als hij het Gulden Vlies terug had gebracht naar Griekenland. Jason bracht niet alleen het Gulden Vlies mee, maar ook Medea. Medea doodde Pelias en later doodde ze (net als de vrouw van Athamas) haar eigen kinderen. Of Hera contra Poseidon.

De terugkeer van de Argonauten

2. Herakles in de woestijn

Herakles heeft tien werken volbracht. Zijn slavenarbeid in dienst van Eurystheus zit erop. Maar Eurystheus had twee van die werken afgekeurd. Het doden van de Hydra (Werk Twee) keurde hij af omdat Iolaos Herakles bij dit werk had geholpen. En het werk in de stallen van Augias (Werk Vijf) keurde hij af omdat Herakles dit werk in opdracht van koning Augias deed. 'Herakles had deze Tien Werken volbracht in acht jaar en één maand, maar Eurystheus wilde het Tweede en Vijfde niet meetellen en droeg hem er nog twee extra op.'²²

Als Elfde Werk moest Herakles de Appels van de Hesperiden, dochters van de avond, plukken. Het ging om drie Gouden Appels die in de tuin van de Hesperiden bewaakt werden door een draak Ladon, nog een gebroed van Typhon en Echidna. Hera kreeg die appels van Gaia als huwelijgs cadeau. Toen Hera vernam dat de Hesperiden van de appels aten, stuurde ze Ladon om de appels te bewaken. De draak sliep nooit. 'Toen Hera er op een dag achter kwam dat de dochters van Atlas, de Hesperiden, aan wie ze de boom had toevertrouwd, stiekem de appels plukten, stelde ze als bewaker van de boom de eeuwig waakzame draak Ladon aan, die zich om de boom heen kronkelde.'²³ Hij moest de appels bij Eurystheus brengen. Maar Atlas, één van de Titanen die de strijd tegen de Olympische goden verloor, werd gewaarschuwd door Themis, symbool van wet en orde, een goede vriendin van Hera. Zij vertelde Atlas dat de gouden appels op een dag geroofd zouden worden door een zoon van Zeus. Atlas bouwde toen enorme muren om de boomgaard en verjoeg elke vreemdeling die in de buurt kwam.

²² Robert Graves, id., p.188

²³ Robert Graves, id.

Niemand wist waar de tuin der Hesperiden zich bevond. Daarom trok Herakles naar de waarzeggende zeegod Nereus, vader van de Nereïden. Nereus kon makkelijk van vorm veranderen en kon in de toekomst kijken. Onderweg naar Nereus kreeg Herakles ruzie met Kyknos, een zoon van Ares. Ares liet het tot een duel komen maar Zeus kwam er tussen en verhinderde dat. Ares was de enige zoon van Zeus en Hera. Zeus verhinderde een strijd tussen de halfbroers.

Herakles werd door Nereïden bij hun slapende vader geleid. 'Hij greep de oude grijze zeegod beet, bleef zich aan hem vasthouden ondanks al zijn gedaanteveranderingen en dwong hem te zeggen hoe de gouden appels veroverd konden worden. Maar sommigen zeggen dat Herakles naar Prometheus ging om daar achter te komen.'²⁴ Prometheus is de broer van Atlas. Kortom Herakles kwam te weten dat hij de appels niet zelf mocht plukken, maar dat hij dat door Atlas moest laten doen.

Atlas, die het hemelgewelf droeg, zou elke gelegenheid te baat nemen om even van zijn zware taak verlost te zijn. Maar hij was bang voor Ladon. Herakles doodde de draak met een van zijn giftige pijlen. Herakles nam het hemelgewelf over. In ruil plukte Atlas de appels. Maar Atlas proefde de vrijheid en wou het hemelgewelf niet meer overnemen. Hij zou de appels zelf naar Eurystheus brengen. Herakles deed alsof hij akkoord was. Hij vroeg Atlas hem even te helpen met een kussen dat hij tussen zijn nek en het hemelgewelf wilde plaatsen. 'Neem voor je gaat dat ding even over dan zoek ik gauw een kussentje voor in mijn hals om mijn schedel te sparen.'²⁵ Atlas nam het gewelf even over, Herakles nam de appels en vertrok.

Hans von Marees, Hesperiden (1884)

Op zijn terugweg door de woestijn, had hij zo een dorst dat hij met zijn voet op de grond stampte en een rivier liet ontspringen. Een bron "die later de Argonauten het leven redde toen ze zonder enig water in de Libische woestijn zaten."²⁶ In Libië bezocht Herakles koning Antaios, een zoon van Poseidon. Die koning dwong elke vreemdeling met hem te worstelen totdat ze uitgeput waren. "Hij bewaarde de schedels van zijn slachtoffers om er het dak van een tempel van Poseidon mee te maken."²⁷ Herakles doodde de reus Antaios door elk contact van de reus met de aarde af te snijden. De reus haalde zijn oerkracht uit contact met

²⁴ Robert Graves, id., p.189

²⁵ Imme Dros, id., p. 363

²⁶ Robert Graves, id., p.190

²⁷ Robert Graves, id.

moeder Aarde. Ook hier doodde Herakles een koning die nog een heel nauwe band had met matriarchale oergodinnen.

Daarna vroeg Herakles in Egypte, bij het orakel van Ammon, een onderhoud met zijn vader Zeus. Zeus weigerde. Hij stichtte de Egyptische stad Thebe en ging toen via Rhodos naar Eurystheus. Eurystheus gaf de appels terug aan Herakles, die ze aan Athena gaf. Athena bracht de appels terug bij de Hesperiden; ze waren immers van Hera. Het was ook tijdens dit werk dat Herakles Prometheus bevrijdde. Daarover meer in de bespreking van deel vijf.

3. Jason en Medea

Medea heeft landverraad gepleegd uit liefde voor een vreemdeling. Smoorverliefd? Of wilde ze koste wat het kost weg uit haar land? Ziet ze haar kans om met die vreemdeling weg te komen? Die vreemdeling, Jason, die een soort koloniale strafexpeditie uitvoert; hij komt een kostbaar voorwerp terughalen dat oorspronkelijk uit zijn land komt. Twee volken op voet van oorlog.

De vreemdeling verdwijnt met het kostbare voorwerp en Medea, dochter van de koning. Die koning zet gewapend de achtervolging in. Medea vermoordt haar halfbroer om haar vader op afstand te houden. Toch halen ze hen in. Van wie is Medea? De koning wil zijn maagdelijke dochter, de enige economische waarde die ze nog bezit, na haar landsverraad, terug! Maar kan de klok teruggedraaid worden nu zij geen maagd meer is en er een vrucht van die vreemdeling in haar buik groeit?

En Jason? Hoe groot is zijn liefde voor Medea? Nam hij haar mee uit opportunisme? Als wisselgeld voor het Gulden Vlies in onderhandelingen ter vermijding van wagengekletter? Huwt hij haar uit angst voor een oorlog en wil hij daarmee een vijandig treffen met de Kolchiërs vermijden? Dan is zijn liefde voor haar, enkel liefde voor zichzelf. Dat is ook hoe Euripides hem in de tragedie *Medea* afschildert.

Die vragen vormen de ondertoon waarmee het centrale gedeelte van deel vier van de theatermarathon *Herakles* werd geschreven. Een jong koppel waarvan de toekomst erg onzeker is. Jason wordt dankzij het Gulden Vlies koning van Thessalië. Dankzij de hulp van Medea. Wat is hij haar verschuldigd? Hoe lang verdraagt hij die schuld? En Medea op weg naar een onbekende toekomst. Haar bestaan is afhankelijk van de liefde van haar man(nen). Kon zij in een vreemd land bereiken wat haar in haar thuisland door geboorte als een recht gegeven was? Namelijk troonopvolgers grootbrengen. Haar levensverhaal valt samen met die ambitie.

We kunnen Medea natuurlijk een hysterica, een schizofrene, een borderliner of heks noemen. Maar zijn dat geen begrippen ontworpen door een patriarchale cultuur die alleen maar ten dienste staan van de onderwerping van de vrouwelijke creativiteit? Is de reis van Jason naar Kolchis en het Gulden Vlies niet even opportunistisch als de reis van Medea naar Iolkos? Waarom wordt Jason dan een held genoemd en Medea een heks?

Het voorwoord van Imme Dros op haar vertelling van de mythe van het Gulden Vlies gaat over het zoeken naar liefde. Maar de ondertoon wijst ondubbelzinnig dat die liefde een menselijke al te menselijke vinding is. 'Iedere reis is een reis naar de liefde. Wat ook het doel is: rijkdom, roem, triomf, het gaat ten slotte om liefde. Vrienden, de wereld moet bevolkt en mensen beseffen dat zij eens zullen sterven. In een nageslacht zien ze leven na de dood.'²⁸

²⁸ Imme Dros, id., p. 120